

Massimo Recalcati

Telemahov kompleks

Roditelji i djeca nakon sutona oca

Naslov izvornika:
Massimo Recalcati, *Il complesso di Telemaco.*
Genitori e figli dopo il tramonto del padre

© Giangiacomo Feltrinelli Editore Milano
Prima edizione in »Serie Bianca« marzo 2013
Via Maurizio Quadrio 17, 20154 Milano
www.feltrinellieditore.it

© 2025 by SALESIANA d. o. o.
Omiška 8, Zagreb
salesiana@salesiana.hr
www.salesiana.hr

Za nakladnika: Mihovil Kurkut

Urednik: Matija Janeš

Prijevod s talijanskoga: Ita Kovač

Lektura: Ivana Rimac

Oblikovanje naslovnice: Hrvoje Orlović

Prijelom: Salesiana d. o. o.

Tisak: Kerschhoffset d. o. o., Zagreb

ISBN 978-953-205-307-4

Massimo Recalcati

Telemahov kompleks

Roditelji i djeca nakon sutona oca

sal.
esi
ana

Zagreb, 2025.

Uvod

Kad bi ljudi sve mogli sami birati,
prvo bih poželio povratak oca.

HOMER, *Odiseja*, XVI

Onime što ovdje nazivam »Telemahovim kompleksom« pokušat ću se približiti današnjoj nelagodi mladih i ponuditi novi ključ za čitanje odnosa roditelja i djece u vremenu – kakvo je naše – u kojem je, kako je u članku od prije petnaestak godina pod znakovitim naslovom *Otac koji nedostaje našem društvu*¹ već ukazao Eugenio Scalfari, simbolički autoritet oca izgubio težinu, pao u sjenu, nepovratno iščeznuo. Poteškoće očeva da održe vlastitu odgojnu ulogu i međugeneracijski sukob koji iz toga proizlazi poznati su odavno, i to ne samo psihoanalitičarima. Očevi su se pritajili, povukli ili svojoj djeci postali drugovima u igri. Ipak, iz civilnog društva, iz svijeta politike i kulture dopiru novi, sve glasniji signali koji iznova stavljaju u središte posve *novu i hitnu potragu za ocem*. Da odmah razjasnimo: moje je mišljenje da ta eklipsa ne ukazuje na neku privremenu krizu očinske

¹ E. Scalfari, u »la Repubblica«, 27. prosinca 1998.

uloge predodređenu da ustupi mjesto njezinu mogućem povratku. Ponovno pokrenuti temu sutona očinskog *imaga* ne znači žaliti za mitom oca-gospodara. Osobno mi nimalo ne nedostaje *pater familias*. Njegovo je vrijeme nepovratno prošlo, iscrpilo se, isteklo. Problem, dakle, nije kako restaurirati njegovu drevnu, izgubljenu simboličku moć, nego propitati ono što od oca ostaje u doba njegova rastakanja. To je ono što me zanima. U tom kontekstu Telemahov mi se lik čini svijetlom točkom. On pokazuje nemogućnost razdvajanja čina nasljeđivanja – nasljeđe je jedinstveni čin, a ne nešto što se stječe po pravu – od priznavanja vlastitog bivanja nečijom djecom. Bez tog priznanja ne može nastati nikakva simbolička filijacija.

Telemahov kompleks obrnut je od Edipova. Edip je svojeg oca doživljavao kao suparnika, kao prepreku na vlastitom putu. Njegova su nedjela najgori zločini koje čovjek može počinuti: ubiti oca i spolno općiti s majkom. Sjena krivnje past će na njega i natjerati ga na ekstremnu odluku da si iskopa oči. Telemah, naprotiv, svojim očima gleda more, pažljivo proučava obzor. Čeka da se vrati brod njegova oca – kojeg nikad nije upoznao – kako bi on na otoku kojim vladaju prosoci, koji su mu zaposjeli kuću te nekažnjeno i bez ustezanja troše njegov ime-tak, opet uspostavio Zakon. Telemah se emancipira od Edipova paricidnog nasilja; on ne traži oca kao suparnika s kojim će se boriti do smrti, on ga priželjkuje, nada mu se, vidi ga kao mogućnost da se na vlastitoj zemlji opet uspostavi Zakon riječi. Dok Edip utjelovljuje tragediju *kršenja Zakona*, Telemah utjelovljuje tragediju *prizivanja*

Zakona; on se moli da se otac vrati s mora polažući u taj povratak nadu da za Itaku još postoji neka pravedna pravda. Dok se Edipov pogled naposljetku gasi u bespomoćnoj pomami da samoosljepljivanja – kao neizbrisiva biljega krivnje – Telemahov se okreće prema obzoru kako bi vidio vraća li se nešto s mora. Naravno, Telemah se pritom izlaže melankoliji, nostalgiji za slavnim ocem, kraljem Itake, za velikim junakom koji je osvojio Troju. Traganje za ocem, kako je dobro naslutio Nietzsche, uvijek krije tu zamku beskonačnoga, sjetnog iščekivanja nekoga tko nikad ne će doći. Telemah tako lako može podsjećati na jednog od dvojice lualica iz komada *U očekivanju Godota* Samuela Becketta. Znamo: Godot je ime odsutnosti. Nikakav Bog-otac ne će nas moći spasiti: nostalgija za ocem-junakom bolest je koja uvijek vreba. Vrijeme slavnog očeva povratka zauvijek je iza nas! S mora se ne vraćaju spomenici, nepobjedive flote, predsjednici stranaka, autoritarni i karizmatični vođe, ljudi-bogovi, očevi-pape, vraćaju se samo fragmenti, otpali komadići, krhki, ranjivi očevi, pjesnici, redatelji, prekarni nastavnici, migranti, radnici, obični svjedoci načina na koji se vlastitog djeci i novim naraštajima može prenijeti vjera u budućnost, smisao obzora, odgovornost koja ne zahtijeva nikakvo vlasništvo.

Živimo u vremenu nepovratnog sutona oca, ali i u Telemahovu vremenu; novi naraštaji gledaju prema moru čekajući da se nešto od oca vrati. No to čekanje nije melankolična paraliza. Novi naraštaji trude se – kao i Telemah – ostvariti jedinstveni čin ponovnog osvajanja vlastite budućnosti, vlastitog nasljeđa. Naravno, Home-

rov Telemah očekuje da na obzoru ugleda slavna jedra pobjedničke flote oca-junaka. No vlastitog će oca moći naći samo u liku jednog migranta bez domovine. Kod Telemahova kompleksa u igri nije potreba za obnovom izgubljene vladavine oca-gospodara. Traganje za ocem kojim je danas protkana nelagoda mladih nije traganje za moći i disciplinom, nego za svjedočanstvom. Na pozornici više nema očeva-gospodara, na njoj je danas samo potreba za očevima-svjedocima. Traganje za ocem više nije traganje za savršenim uzorima, za dogmama, za legendarnim i nepobjedivim junacima, nepromjenljivim hijerarhijama, represivnim i disciplinarnim autoritetom, nego za djelima, odlukama, strastima koje mogu pružiti svjedočanstvo o tome kako se na ovom svijetu može živjeti sa željom i istodobno s odgovornošću. Otac kojeg se danas zaziva ne može više biti otac koji ima posljednju riječ o životu i o smrti, o smislu dobra i zla, on može biti samo radikalno humanizirani, ranjivi otac, nesposoban reći koji je krajnji smisao života, ali sposoban pokazati *svjedočanstvima o vlastitom životu da život smisao može imati.*

Svi smo mi bili Telemah. Svi smo barem jednom gledali prema moru očekujući da se nešto s njega vrati. I moglo bi se dodati, kao Mario Perrotta u svojoj dojmljivoj kazališnoj reinterpretaciji *Odiseje*, da se »s mora uvijek nešto vraća«. ² No za razliku od Telemaha, mi nismo

² M. Perrotta, *Odisea*, u *Eredi*, uredio F. Condello, Centro studi »La permanenza del classico«, Bononia University Press, Bologna, 2011., str. 74-105.

bili Odisejeva djeca. Naše nasljeđe nije nasljeđe nekoga Kraljevstva. Mi nismo bili kraljevići koji čekaju povratak oca-kralja. Dok nam Telemah, kao što ćemo vidjeti u ovoj knjizi, pokazuje put ispravnog načina baštinjenja, današnji mladi Telemasi imaju status razbaštinjenih: odsutnost budućnosti, uništavanje iskustva, opadanje želje, robovanje smrtnom užitku, nezaposlenost, neizvjesnost. Žive li naša djeca u mračnoj »noći prosaca«?³ Koji bi ih otac mogao spasiti ako je naše vrijeme doba njegova nepovratnog sutona? Naša djeca ne će naslijediti nikakvo kraljevstvo, naslijedit će jedno mrtvo tijelo, izmučenu zemlju, poludjelu ekonomiju, bezgranični dug, nedostatak posla i životnog obzora. Naša su djeca iscrpljena. Zašto bi onda, kao što ću pokušati pokazati u ovoj knjizi, Telemah mogao biti paradigma njihova položaja u svijetu? Zašto Telemah, a ne Edip i njegova bijesna smrtna borba s ocem? Zato što je Telemah najviši oblik Antiedipa: on nije ni očeva žrtva niti se slijepo svrstava protiv oca. Telemah je ispravan baštinik, ispravan sin. »Nije on samo mladić koji traži svojeg oca, nego mladić koji treba oca.«⁴ To je središnja tema knjige i onoga što nazivamo »Telemahovim kompleksom«: Edip ne uspijeva biti sin, a isto se to događa i Narcisu. Te dvije figure iz klasične mitologije Freud je izabrao kao paradigmatičke

³ Usp. L. Zoja, *Il gesto di Ettore. Preistoria, storia, attualità e scomparsa del padre*, Bollati Boringhieri, Torino, 2000., str. 305.

⁴ Telemahu je uvijek u središtu otac. U nijednom drugom starogrčkom ili klasičnom djelu odnos koji veže sina za oca nije prikazan s toliko senzibilitetom. Usp. G. A. Privitera, *Il ritorno del guerriero. Lettura dell'Odisea*, Einaudi, Torino, 2005., str. 64.

likove teatra nesvjesnog. No nijedan od njih ne doseže svojstvo plodnosti koje sinovstvo nosi sa sobom. Edip ostaje zatočenikom svoje mržnje prerusene u ljubav prema ocu – otac kao Ideal i otac kao rival predstavljaju dva pola tipične oscilacije onog što je Freud nazvao »Edipovim kompleksom« – dok se Narcis ne uspijeva rastati od vlastite idealizirane slike i očaranost njome vodi ga prema bezdanu samoubojstva. Suparništvo (Edip) i autistična izolacija (Narcis) ne čine mogućim jedinstveni čin baštinenja bez kojeg propada svaka simbolička filijacija, a time i prenošenje želje s jednog naraštaja na drugi.

Ono što me najugodnije iznenadilo kod nedavnih studentskih demonstracija bile su takozvane »knjige-štitovi«. Velike knjige visine čovjeka, izrađene od pjenaste gume i kartona, s drvenom jezgrom i raznobojnim slikama. Na sredini su nosile naslov i autora. Kakvi fantastični štitovi, pomislio sam. Vojni motiv obrane od napadača nadigran motivom zazivanja Kulture – Zakona riječi – kao prepreke protiv nepravednog nasilja krize. Zanimalo bi me doznati nešto više o izabranim knjigama. Bila bi to vjerojatno galerija puna iznenađenja. No već me prisutnost nekih naslova (*Odiseja*, *Eneida*, *Ustav*) osnažila u mojem uvjerenju. Što su te knjige-štitovi, ako ne prizivanje oca? Ako ne prizivanje Zakona riječi kao Zakona želje? Naravno, riječ je o prizivanju koje nema veze s dobi, s krvi ni s lozom. Dok knjizi kao predmetu u naše vrijeme prijeti opasnost da bude pretvorena u bezimenu računalnu datoteku, a knjižare, u kojima se bilo tako lijepo izgubiti, u dijelove muzeja voštanih figura iz 20. stoljeća, ti mladi s pomoću knjiga-štitova

prizivaju svoje pravo da budu baštinici-heretici, to jest baštinici na ispravan način. To je teza koja mi je u ovoj knjizi najviše prirasla srcu: nasljednik je uvijek siročić, uvijek je bez nasljeđa, razbaštinjen, iskorijenjen, lišen imetka, pušten da pada, izgubljen. Nasljeđivanje se nikad ne odvija kao tek puko prebacivanje dobara ili gena iz jednog naraštaja u drugi. Nasljeđivanje nije neko pravo koje je zacrtala priroda, nego jedinstven čin, lišen jamstva, koji nas iznova vodi našoj nesvjesnoj matrici; on predstavlja preuzimanje onog što smo oduvijek bili, on, kako bi rekao Kierkegaard, znači »ići natrag idući naprijed«. Pozadina na kojoj se to prisvajanje događa sazdana je od nemogućnosti. Nikakav nas otac, naime, nikad ne će spasiti, nikakav nam otac nikad ne će moći prištedjeti neizvjesno i opasno putovanje nasljeđivanja.

U naše doba djeca kao da su lišena bilo kakva nasljeđa, kao da su prepuštena nekomu nemogućem nasljeđu. No ne nasljeđuje li se uvijek ono nemoguće? Ne nasljeđuje li se uvijek mrtvo tijelo? Nasljeđe nikad nije popunjavanje rupe koju je otvorila strukturalna odsutnost oca, ono je uvijek i samo prolazak kroz nju. Međutim, kod nasljeđivanja je uvijek u igri i prenošenje nekog dara koji može humanizirati život. Kako se taj dar prenosi u doba u kojem su stariji naraštaji prekinuli vezu s novim, uzmaknuli pred odgovornošću svoje riječi? U doba u kojem darovanje koje može humanizirati život više nije zajamčeno postojanjem velikoga Drugog tradicije? Taj se Drugi, naime, pokazao onakvim kakav je uvijek bio, to jest nedosljednim. Ako novi naraštaji darovanje ne mogu dobiti od očeva tradicije, ono se – darovanje – može do-

goditi samo ondje gdje postoji susret s nekim svjedočanstvom. A što je u igri kod svjedočanstva kao darovanja? Dar koji humanizira život nije drugo do dar želje i njezina Zakona. To je istinsko i jedino kraljevstvo koje jedan naraštaj može prenijeti drugom. Kako se *ljudski humus* može učiniti plodnim? Kako niz naraštaja može prenositi vitalnu moć želje?⁵ Kako se strukturira učinkovit proces simboličke filijacije? Telemahov kompleks artikulira se oko tih pitanja. Telemah je pravi nasljednik ne zato što nasljeđuje kraljevstvo, nego zato što nam pokazuje da se samo prenošenjem Zakona želje život može osloboditi od smrtonosne zavodljivosti »noći prosaca«, tj. od privida slobode svedene na puku želju za užitkom. Taj je Zakon *ljudskom humusu* potreban kako bi bio plodan.

Milano, prosinac 2012.

⁵ *Ljudski humus* izraz je kojim Lacan aludira upravo na problem prijenosa želje kao neizostavna gnojiva ljudskog života: »Znanje je za Freuda označavalo nesvjesno. To je ono što *ljudski humus* iznalazi kako bi osigurao svoju trajnost od naraštaja do naraštaja«, J. Lacan, *Note italienne*, u *Autres écrits*, Seuil, Pariz, 2001., str. 311.

Epilog

Čitanje boli s lišća

Kao dijete imao sam dva junaka: Isusa i Telemaha. Bio je to moj način razmišljanja o vezi s mojim ocem i o njegovoj odsutnosti. Odrastao sam u obitelji odveć zaokupljenoj poslom da bi se bavila svojom djecom. Moja me raščlamba oslobodila muke pomogavši mi da u toj odsutnosti uvidim jednu strukturalnu činjenicu: očevo je bivanje uvijek bivanje neke odsutnosti. Nije li to možda ono što su traumatično iskusili i Isus i Telemah? Nisu li oni obojica duboko upoznali očevo napuštanje, njegovu najradikalniju odsutnost?

Ako je otac odsutnost ili, bolje reći, ako je njegova odsutnost uvijek prisutna¹, on ne može drugo nego nas učiniti siročadi. Biti nečijom djecom, biti nasljednicima, uvijek znači i biti siročad. Pravi nasljednik ne zastire istinu strukture, ne briše činjenicu da nas nijedan otac ne će moći spasiti. No ako je Ime Oca ta odsutnost – ta praznina koju nije moguće ispuniti – čin stvarnog oca (roditelja) čini mogućim neki prijenos i utemeljuje onu

¹ Usp. R. Esposito, *Una comunità senza padre*, in *Il padre. Annali del dipartimento clinico »G. Lemoine«*, uredio F. Giglio, br. 3, Et. Al./Edizioni, Milano, 2013.

simboličku filijaciju koja može humanizirati život. Taj je čin kontingentni susret s nekim svjedočanstvom, s jedinstvenim utjelovljenjem Zakona želje. Otac, naime, postoji samo ondje gdje postoji jedinstveno svjedočanstvo o tome kako je moguće združiti, a ne suprotstaviti Zakon i želju. Samo ondje gdje ime Zakona nije ime opresije, nego oslobađanja. Bilo što može biti otac, bilo što može omogućiti susret s novim savezom između Zakona i želje. Bilo što može se vratiti s mora. Trener boksa i čitatelj Biblije (kao Frankie iz Eastwoodova filma *Djevojka od milijun dolara*), neki stari umirovljenik, učitelj u osnovnoj školi, majka, čitanje nekog klasika, umjetničko djelo, gradonačelnik, zaljubljenik u film... Nasljeđe nikad nije krvno nasljeđe, nije oblikovanje nekoga čvrstog identiteta: ono što se nasljeđuje uvijek je neko svjedočanstvo. U tom je smislu svako očinstvo, kako objašnjava Françoise Dolto, krajnje adoptivno.² Svi posljednji filmovi Clinta Eastwooda veličaju mogućnost prenošenja želje, bez obzira na krv i prirodu.³ Što još moramo izričito naglasiti? To da bilo što, bilo koji kontingentni susret može sa sobom donijeti dar mogućeg svjedočanstva o savezu Zakona i želje. Ne po-

² Njezin je evanđeoski uzor sveti Josip koji se »pokorava toj dužnosti, iako dijete nije njegov rođeni sin... Često se brka otac i roditelj. Muškarcu su dovoljne tri sekunde da postane roditelj. Nešto je posve drugo biti otac. [...] Tim bolje, možda, ako je otac i roditelj, ali zapravo postoje samo adoptivni očevi. Otac uvijek mora usvojiti vlastito dijete«. Usp. F. Dolto, *I Vangeli alla luce della psicoanalisi. La liberazione del desiderio. Dialoghi con Gérard Sévérin*, Et. al./Edizioni, Milano, 2012., str. 14.

³ Usp. M. Recalcati, *Cosa resta del padre?*, cit., str. 171-189.

stoje profesionalni svjedoci kao što ne postoji pedagogija svjedočanstva. Svjedočanstvo se može prepoznati samo u retroaktivnoj rekonstrukciji. Ako svjedočanstvo mora biti oslobođeno od svakog ideala egzemplarnosti, mora biti oslobođeno i od svakog oblika programiranosti. Ono živi u vremenu čiste kontingencije. Ne odgovara na neki plan, ne može se osigurati, ne ovisi o nekoj tehnici. Snaga svjedočanstva leži u njegovu događanju ondje gdje ga najmanje očekuješ. Ono nije namjera, nego događaj koji možemo doista rekonstruirati samo retroaktivno. Moći ću reći što je za mene bilo svjedočanstvo samo kad budem izvan vremena u kojem sam ga doživio.

Želio bih iznijeti dva biografska primjera. Prvi se tiče moje majke. U najusujanijim godinama moje mladosti naprasno sam prekinuo odnose sa školom da bih se dušom i tijelom posvetio političkom aktivizmu. Bilo je to krajem sedamdesetih. Ići u školu meni se i mnogim mojim kolegama činilo gubitkom vremena. Imali smo pokret i htjeli smo promijeniti svijet. Sve što bi nam se reklo činilo nam se mrtvim i prije nego što se rodilo. Politika je, naprotiv, bila radost, životni poticaj, iskustvo uskrsavanja želje. Nakon što sam po ne znam koji put pao, nisam više oklijevao. Smatrao sam svoj odnos sa školskom ustanovom završenim. Ali zanemario sam svoje bivanje sinom, zanemario sam riječ svoje majke. Nakon nekoliko mjeseci od moje odluke, pričekala me na kućnim vratima. Ona zbog siromaštva nikad nije mogla ići u školu, a zbog dubokog utjecaja furlanskog dijalekta u kojem je odrastala bilo joj je teško ispravno pisati na talijanskom. Na vratima mi je jednostavno

rekla da bih trebao nastaviti školovanje. »Čemu?« upitao sam nabusito. »Ta mi škola ništa ne znači!« rekao sam misleći tako zaključiti taj kratki razgovor. »Jer tako svi rade«, odgovorila je ona s nekom razoružavajućom silinom. »Nemoj kao ja, ti koji možeš. Ako budeš učio, ne ćeš se pokajati«, završila je naposljetku banalno. Što mi je govorila ako ne to da ću, budem li nastavio školovanje, vidjeti više stvari, više života, više svjetova nego ona koja se nikad nije školovala? Htjela mi je reći da se ne zatvaram u svoj svijet, da ne napuštam pozornicu svijeta, da ostanem u svijetu. Retroaktivno, to je za mene bilo svjedočanstvo u najsnažnijem smislu riječi. Njezine su riječi bile obećanje: »Ako odustaneš od zatvaranja u svoj svijet, ako se odrekneš nasilnosti toga svojeg svijeta, ako se posvetiš učenju, upoznat ćeš druge svjetove za koje i ne slutiš da postoje! Moći ćeš otvarati nove svjetove, osvajati svjetove!« A to se s vremenom i dogodilo. Tako je majčino obećanje postalo svjedočanstvom.

Druga se zgoda odnosi na mojeg oca. Sjećam ga se kako divovskim koracima hoda ispred mene na putu prema stakleniku u kojem su ležale njegove bolesne biljke. Njegov nesigurni, dijalektalni talijanski tada bi tajanstveno ustupao mjesto latinskom. Na tome drevnome, nepoznatom jeziku izgovarao je imena biljaka i njihovih bolesti. Iščitavao je s lišća (koje su izjeli nevidljivi kukci silno zagonetnih imena ili su ga preplavile plijesni ili neke sablasne mrlje) njihov bol i poslije spravljao čarobne napitke koji će ih izliječiti. Sve je to napravio ni iz čega. Prihvatio je mršavo materijalno nasljedstvo od oca – koji je imao određenu strast prema radu na zemlji, ali draže

mu je bilo bančiti među skromnim antikvarnim predmetima – i oplodio ga do neslućenih razmjera. Izmislio je zanimanje uzgajivača cvijeća, a da nikakve obiteljske kulture na tom polju nije bilo.

U svojem kliničkom radu uvijek sam silno volio dimenziju diferencijalne dijagnoze, prepoznavanja one posebne subjektivne strukture koja usmjerava diskurs subjekta. Otkud ta ljubav? Djetinje sjećanje na oca koji se posvećuje bolu lišća sadrži jezgru mojeg nasljeđa. Što sam naslijedio? Ni kraljevstvo, ni slavne korijene, ni gene, ni imetak, nego jedno tiho svjedočanstvo želje. Promatrao sam oca pognuta nad svojim biljkama. I znao da je to njegov život, da je to njegov posao, njegovo zadovoljstvo, njegov svijet. Odagnati biljkama bol, vratiti ih u život, omogućiti im da rastu snažne. Spasiti ih od plijesni, od bolesti, od izvanzemaljskih kolonija nevidljivih kukaca. Posvetiti se očitavanju i liječenju lišća. A što sam ja postao? Nisam li možda netko tko čita bol s lišća? Tko čita ljude kao da su lišće? Nisam li to postao? Netko tko pokušava očitati i izliječiti bol ispisanu na lišću *ljudskog humusa*? Nasljeđe je uvijek nasljeđe neke strasti koja doživi neko skretanje s puta, neko uvijanje, odstupanje. Čitati bol s lišća: shvatio sam da ne radim ništa drugo, premda na sasvim drugi način. Naslijediti znači upravo to: otkriti da si postao ono što si oduvijek bio, učiniti svojim – ponovno osvojiti – ono što je tvoje oduvijek bilo.

Imao je pravo Telemah: nešto se uvijek vraća s mora.

Sadržaj

Uvod	7
------------	---

PRVO POGLAVLJE

Zakon riječi i novi pakao	15
<i>Moliti više nije kao disati</i>	17
<i>Afonija i amnezija očeva</i>	18
<i>Pakao u Salòu</i>	21
<i>Zakon riječi</i>	27
<i>Kako se prenosi Zakon riječi?</i>	33
<i>Krik smo u noći</i>	37
<i>Bijeg od slobode</i>	42
<i>Fantazma slobode kao hipermoderna fantazma</i>	46
<i>Sloboda mase</i>	49
<i>Umrijeti za posao</i>	53

DRUGO POGLAVLJE

Zbrka među naraštajima	59
<i>Zadatak roditelja</i>	61
<i>Zakon i zakoni</i>	68
<i>Adulteracije</i>	72
<i>Transgresija ili poziv da se poštuje Zakon?</i>	74

<i>Nova nelagoda mladih</i>	79
<i>Trauma nepostojanja spolnog odnosa</i>	83
<i>Femicidno nasilje</i>	88
<i>Tehnološki objekt i mladenačka depresija</i>	91
<i>Evaporacija i invencija</i>	98

TREĆE POGLAVLJE

Od Edipa do Telemaha	103
<i>Četiri figure sina</i>	105
<i>Sin-Edip</i>	106
<i>Sin-Antiedip</i>	110
<i>Sin-Narcis</i>	115
<i>Sin-Telemah</i>	120

ČETVRTO POGLAVLJE

Što znači biti pravi nasljednik?	131
<i>Nasljeđivanje kao ponovno osvajanje</i>	133
<i>Pretjerano pamćenje</i>	136
<i>Isusova antimelankolija i Nietzsche</i>	137
<i>Nijekanje simboličkog duga</i>	143
<i>Telemah je pravi nasljednik</i>	146
<i>Što znači naslijediti?</i>	149
<i>Priznavanje simboličkog duga</i>	151
<i>Simbolička razlika među naraštajima</i>	153
<i>Čin, vjera, obećanje</i>	155

Epilog	161
<i>Čitanje boli s lišća</i>	161